

Landskap: Skåne Upptecknare: Brita Hvas
Härad: Luggude Berättare: Sigfrid och Joel Törnqvist
Socken: Allerum Berättarens yrke: Skomakare
Uppteckningsår: 1952 Född år 1881 respektive 1896 i Allerum

Biografiska uppgifter m.m. Patronatsrätt.	sid. 1-2
Byn. Skifte, byalag, m.m.	3-4
Skomakeri. Postgång.	5
Hoveriarbete m.m.	6-8
Lantbruksredskap.	9-13
Missväxt.	14.
Kulla fälad.	15-16.

(Huvuddelen av uppgifterna lämnade av Joel Törnqvist)

ACC. N:R M. 12544:1.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"Far bodde på utägor till Allerumshemmanen. Han hade ett litet småbruk, och så var han kyrkvaktmästare vid sidan om att han hade skomakeri, annars hade han väl svultit ihjäl.

I vår släkt har vi varit kyrkvaktmästare i flera generationer. (S.T.) Det var först min mormorsfar som var kyrkvaktare, och sen var det min morfar och sen min fader och sen jag. Men jag var det bara i sex år. Det var ju så förfärligt dåligt betalt. Till en början fick de två lass ris och ett lass brännstöv, det var avlöningen för året. Det var på den tiden, när min mormorsfar hade tjänsten som de hade så där dåligt betalt. Men då var ju smöret lite billigare än nu förstås. - Nu kan en sådan där kyrkvaktmästare få en 7.000 kronor om året. Greven på Kulla Gunnarstorp var patronus för kyrkan, så det var han som skulle bekosta kyrkvaktare. Det var en hel del de skulle sköta om. Det var två stora ugnar i kyrkan och en mindre i sakristian som de skulle elda. Och så skulle han trampa bälgen till orgeln. Det är inte så många år som det har varit elektrisk kraft till det. Förr i världen hade de inga bänkar i kyrkan, utan församlingen fick stå hela tiden, det var annorlunda då.

Kulla Gunnarstorp hade fått patronatsrätten till kyrkan av danske konungen. De hade nämligen lånat pengar till honom.

ACC. N:R **M. 12544:2.**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2.

Det var ett mycket gammalt dokument om den saken, flera hundra år gammalt, som de visst bevarar där ännu. Patronatsrätten innebar att greven hade rätt att sätta till präst flera gånger än församlingen. Av tre tillsättningar fick greven bestämma två gånger och församlingen en. Det var han som ägde kyrkan, och han skulle bekosta löner och underhåll. 1912 överlämnades kyrkan till kommunen. Det var just inte mycket de hade kostat på, trots att de hade suttit och dragit tionde i så många år. Någon restaurering bekostade de visst, innan de lämnade kyrkan, bänkar och lite annat, men kommunen har t.ex. fått betala hela värmeinstallationen."

ACC. N:R M. 12544:3.

Byn. Skifte, byalag m.m.

"Den här gården har varit kringbyggd en gång. Den står utsatt på en karta från 1746. Precis när den blev byggd är svårare att säga, men nog är den gammal alltid.

Enligt kartan från 1746 var här inte mer än fyra gårdar i byn; det var denna och så prästgården och klockaregården och så en som heter Lindgården, som flyttades ut vid enskiftet. Det var många gårdar som flyttades ut vid skiftet. Det var stora förändringar då och det var några förfärliga slitningar. Det kunde inte hjälpas, att det blev många himmelsvida orättvisor.

De har säkerligen hållit bystämma förr, men i min tid minns jag ingenting av det. (J.T.) Men i stället härintill har troligen varit någon som tidvis har varit ålderman, för där fanns byskrinet och byhornet förvarade, men det har gått förlorat nu. Jag har aldrig sett det, men det lär ha funnits där den sista tiden. Det är antagligen några småpojkar, som har fördärvat byskrinet. Byhornet har troligtvis gått på någon auktion.

Vår granne här bredvid hette Ola Månsson. Han tyckte inte om militär. När de kom här förbi, så krängde han pälsen ut och in, har de berättat, så skinnet kom ut, och så ställde han sig och blåste i byhornet. Det var innan jag var kommen hit till verkstan. Ola Månsson var kyrkvård.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3.

ACC. N:R **M. 12544:4.**

Jag vet inte att det finns något bevarat av de gamla bya-
handlingarna, om inte möjligen Birger Månsson, som bor i
sparbankshuset, skulle ha något. Han har troligen några gam-
la byapapper."

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4.

57
"1908 började jag med skomakeriverkstad här (S.T.) Min far var skomakare han också, men han var ju inte här. Det var egentligen meningen att Allerums sparbank skulle ha öppnat en lokal på den här platsen. Då skulle de ha rivit det här huset helt och hållet. Men så blev det visst för litet eller hur det var, så de fick lokal på annat håll.

Nu finns det inte en enda skomakarlärling i hela landet utom bland de vanföra. Det försvinner helt och hållet. Det blir stora reparationsverkstäder, som tar hand om skomakeriet i stället. Ja, vore vi lite yngre så vi kunde så skulle vi väl också sadla om, för det är dåliga förtjänster. Men förr hade de det eländigt. Tänk, 1.75 kunde de få för att klacka och halvsula ett par damskor, och 2.35 för ett par herrskor. Det var när jag var påg. Det var fullständiga svältpriser.

Innan jag började med verkstaden här bodde det en fanjunkare här. Han skötte postkontoret, som var inrymt här då. Det kan man ännu se på luckan på dörren. 'All lös post utlämnas genom luckan, varå torde knackas', stod det på den.

Förr gick de med posten, det var i början av seklet. Jag minns gott när Kron gick med posten (J.T.) Hans fru körde posten med barnvagnen när han var inkallad till militärmöte. Han gick in till Ödåkra järnvägsstation och hämtade posten. Han gick väl så där en milarunda eller så. Det var före cyklarnas tid. Men de hade inte på långt när så mycket post då som nu."

M. 12544: 5a

Landskap: Skåne

Upptecknat av: Brita Hvas

Härad: Luggude

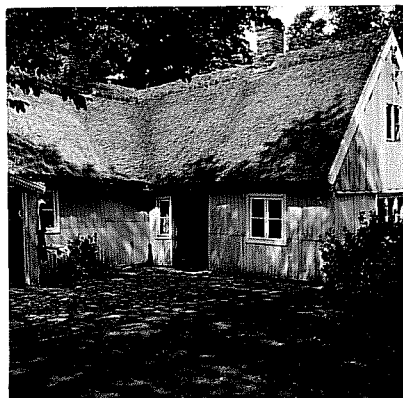
Adress:

Socken: Allerum

Berättat av: Skom. Sigfr. o. Joel Törnqvist

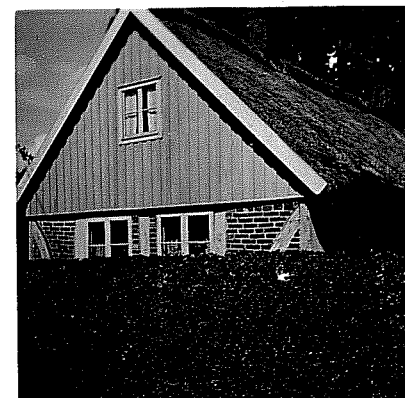
Uppteckningsår: 1952

Född år 1881 resp. 1896 i Allerum

Syskonen Törnqvists hus v.
Allerums kyrka. Till höger
skomakareverkstad

neg. IV: 12:72

Gavel på boningslängan.

neg. IV: 12:73

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

ACC. N:R M.12544:6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Hoveriarbete m.m.

"Förr dominerade Kulla Gunnarstorp på ett helt annat sätt än nu över bygden. Då var det s.k. hovning, d.v.s. torparna fick skicka folk till gården för att göra dagsverken där. De skulle börja tidigt om morgnarna. De fick ju hålla drängar ibland bara precis för att gå och arbeta på gården i deras ställe. Man budade, och så fick folket gå. Och så skulle de hålla manskap till drevjakterna, de skulle alltid sända karlar som skulle vara med och skrämma fram djuren ur skogarna. Det var så lagom roligt för manskapet, de fick ibland stå i timtal och frysa. Här är stora skogar runt omkring, så de jagade allt möjligt, harar och rådjur och annat. Nu har de fasanerier, så det släpps ut fasaner, som de sen är ute och jagar. Drevkarlar skulle folket alltid hålla. Kunde de inte gå själva fick de leja någon annan.

Statarna hade det på sätt och vis bättre än torparna. De hade i alla fall sitt bestämda. De fick bränsle, mjölk, potatid och säd, både brödsäd och säd till en gris, och så fick de lite granna kontanter. Men det var ju bra nära livegenskap.

Hovfolken de bodde på sina små torp och gårdar, men så snart som där skulle göras någonting på godset, så skulle de dit och arbeta. Det var ju särskilt vid höstetiden. Då gick där en stor skara och högg med lie. Det kunde vara nära djurplågeriet ibland så drev de på. Det dög inte att komma efter,

ACC. N:R M. 12544:7.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

för då sinkade man alla de andra, det var så hårt ibland så de stupade. Det var inte lätt att vara kvinna heller, för de skulle ju följa med i takten. Kunde de inte hålla jämna steg, så var det inte gott. Jag har själv varit med om det där i min ungdom (S.T.). Det var ju alltid en inspektor, som var med och såg till att ingen smet undan. När vi låg och plockade potatis och han inte tyckte att det gick tillräckligt fort, så kunde man få sig en potatis i ryggen, så det small. Det behöver man inte gå så långt tillbaka i tiden för att minnas. Det var en hård disciplin. Och smörj, ja, minsann, det förekom.

När de höstade råg, så kunde det ibland vara en tretti par, som arbetade på en gång. Då arbetade en karl och en piga ihop. De började i det hörn av åkern, som låg längst ner till höger, och så högg de undan för undan upp till det översta hörnet (diagonalt över åkern). Mannen gick ett stycke framför, och så kom kvinnan lite bakom till vänster, så att han inte skulle komma åt hennes ben. Medan han slog, så tog hon upp och band. Då föll rågen in mot åkern, så det gällde att hinna med och plocka undan. De var så måna om vartenda strå på den tiden. - När det var vårvete, så gick det lite annorlunda till. Den var så kort så då var det inte nödvändigt att kvinnorna var med och tog upp. Då var de en sju-åtta karlar i stället, och då använde de ett s.k. 'mejere', som de satte på lien.

ACC. N:R M. 12544:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Det var som en liten räfsa med tre taggar på. Taggarna pekade åt samma håll som liekniven. Taggarna förde stråna åt ett och samma håll, så det blev en viss ordning på hur säden föll. Då började man uppe i det övre vänstra hörnet av åkern. Det var alltså i motsatta hörnet mot när man mejade råg. På det här sättet föll säden från åkern. Här kallade vi det för att 'meja' eller 'pjätta'."

8.

ACC. Nr M. 12544: 9.

Lantbruksredskap.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9.

"När det gällde lantbruksmaskiner, så var det nog i regel godsen som gick före, det får man nog säga. De hade ju mera kapital än andra. På ett gods var det ofta någon som skulle på lantbruksskola, och på det viset så fick de nyheterna på området. I närheten av vårt hem var det en som hade varit på landbruksskola, och sen moderniserades det på alla sätt på den gården. Bland annat så la' de in spårvägar i kostallet, det var både huvudspår och stickspår, där det gick en vagn med foder direkt till foderborden. - Det var inte någon särskilt stor gård, en 50 tunnland eller så där. Jag minns att det var det första ställe jag såg som använde gödselspridare för naturlig gödsel, men det var tunga otympliga saker till en början. Nu har de ju mycket finare. Allt utvecklade ju sig till det händigare och bättre. Vid samma tid kom nog de första självbindarna från Amerika. Vi hade smidesaffärer här ute på landet, som sålde sådana. De var ombud för de större agenterna. Amerikanerna var nog de som skaffade oss våra första maskiner. T.o.m. de första plogarna av järn kom därifrån. De var alltid smäckrare och finare än de kunde göra här. Jag tror inte det var så mycket engelskt. - Den första självbindaren jag såg det var 1907 på prästgården. Sen kom där allt en och annan. De större bönderna såg ju att de gjorde ett fint arbe-

ACC. N:R M. 12544:10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10.

te och sparade mycket möda och besvär. Liar sålde nästan vilken diversehandlare som helst. Annars fick de dem säkert i järnaffärerna inne i stan. Liar och slipstenar brukte handlarna ta hem.

Årder gjorde de nog därhemma, annars fick de ta smeden till hjälp. På Kulla Gunnarstorp hade de också smed. Här i Allerum låg det en smedja där som affären är nu. men den är utplånad för längesen. Det var en gammal byggnad, vitstruken och med svart korsvirke. - Järnplogar fanns när jag var en liten pys. Men de var små. Motoriserat har det ju inte blivit förrän, när ska vi säj, på de sista 10-15 åren.

Träharvar minns jag när de hade. Det var inte många typer av harvar som var i bruk. Dels var det en så kallad klösa. Den var av järn som regel helt och hållet och med krokar. Och så var det slättharvar av trä med raka järnpinnar i. Det var två harvar som fästes samman med en träslå. I ena harven var en pigg, som stacks igenom ett hål i den övre träslån och så drog man en splint för, och så följdes de två harvarna åt. Det var det enklaste som jag har sett. Sen kom fjäderharven. Den hade liksom ankfötter, fast de skulle vara spetsiga. Klösan användes till att göra det grövsta, till att luckra upp jorden med. Den gick djupt. Den användes direkt efter plogen. Slättharven gick mera grunt. Den användes både före och efter såd-

ACC. N:R **M. 12544: //**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

den till att göra det fint med. - Innan de hade riktiga rund-
vältar användes mest en rund tråkloss.

När jag var riktigt liten, såddes där mycket för hand. De
som var duktiga kunde så lika bra med bägge händer. Säden låg
i en såkorg, som de hängde på sig. Men sen kom ju såningsmas-
kinerna. Alla kornen kom inte lika djupt ner i jorden, så där
än med bredsåningen, som kom först.
för är det bättre med radsåningen. Det är väl 25-30 år sen de
första radsåningsmaskinerna kom hit, men de första var ju pri-
mitivare än de är nu. ~~Jag undrar om jag inte hade bredsånings-~~
~~maskiner först~~ 1910 fanns här säkert bredsåningsmaskiner.

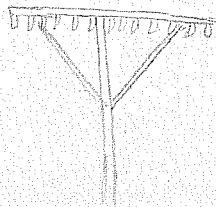
Förr i världen tröskade man ju med slaga. Den bestod av
två delar, som hade olika namn, det var dels handolen, dels
slaolen. Den gjordes nog i regel av eketrä. Handolen hade en
hilla ålskinn och läder, det var 4-5 lag tjocka läderbitar som
skulle gå runt en tjock järnspik. Slaolen var sammanbunden
med handolen med torkat ålskinn. Det stod sig bättre än både
hampa och lin. Där var borrat två hål i den här slaolen. Den
var smalare i den ändan och så bredare längre ut. Det var en
välldig kraft i det där redskapet.

Sen kom det hästtröskor. De fanns säkerligen i slutet på
1800-talet. Inne hos grannens hade de en vandring mitt på går-
den. Det var ett stort liggandes kuggehjul, som drev ett an-
nat hjul, som var vertikalt men mycket mindre, och det var

//

förbundet med en lång stång som gick in på logen, och den i sin tur var kopplad till tröskverket därinne. Så gick hästen runt på gården och drog den där stängen. Ångtröskor blev vanliga i början på detta århundradet, men de fanns redan i slutet på 1800-talet. Det var sega maskiner, nästan outslitliga. En av de första här på trakten, i Ödåkra, hade visst varit i bruk i 35 år, när den skrotades ner. De bildade en andelsförening ^{i Ödåkra} ~~här~~, och så tröskade de dels till sig själva och dels till andra. Förr hade de ingen halmpress. Numera pressas halmen i balar, och säden blåses upp på magasinerna. Förr var där 22 (?) man med en ångtröska. De skulle ha minst två handbärare, två hämtepågar, och tre man till foderborden och dessutom en massa folk till att langa på loggolven. Det var byteshjälp, som de budade ihop.

Jag har sett en del handredskap som varit gjorda uteslutande av trä, t.ex. grepar och räfsor. Dem sålde göingarna. Skätteträn gjordes ju mycket här förr i världen. Det förärade de ofta till sina fästmän. - Till räfsan användes hasselpinnar. En vanlig typ var denna:

En vanlig räfsa från förr.

ACC. N:R **M. 12544: /3.**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Slåttermaskiner började nog redan i slutet av 1800-talet.
De kom nog från Amerika.

Förr band man säden i nekar. Så tog man två och två ihop
och satte med topparna mot varann, och sen fortsatte man så
man hade tolv par. Det kallade vi här för en trave. Nu är det
brukligt att bara ha hälften."

13.

ACC. N:R M. 12544:14.

Missväxt.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

14.

"Åren 1868 har alla de gamla talt om som ett svårt missväxt-år. För att korna skulle få något att tugga på, så plockade de ner halmtak och fodrade kreaturen med. Det året importerade de råg ifrån Ryssland till Sverige. Då stod ju inte lantbruket så högt i kultur här, och när det då blev missväxt så kändes det förskräckligt, men värst var det ju uppåt landet. Där fick de ju blanda bark i brödet."

Kulla fälad.

15.

"Kulla fälad sträckte sig ända inifrån Kullaberg och ända långt ut här på detta hållet. Den riktiga Kulla fälad var inte här. Den gick in med en bit i socknen, så Allerums byamän hade del i fäladen. Där gick kreaturen lösa på bete. Den var inte bebyggd utom med undantag för några enstaka ställen. Det fanns ett i Fleninge, det låg som en ö ute i världen. Men annars hade de fäladen bara till betesmarken. Där kunde pigorna gå och bära mjölken i en bytta på huvet. De hade någon sorts valk, som de ställde byttan på. Det var någon sorts stoppning i kransen för att det inte skulle trycka på håret. Vår farmors syster, som bodde i vårt barndomshem, hade tjänat piga i sina unga dar och hon gick ner på fäladen och mjölka' korna och bar mjölken på huvet. Det var säkert $\frac{1}{2}$ eller en hel timmes väg. - De höll djuren på fäladen på sommarbete, så snart det blev gräs att beta av. De hade inte så stora slåtterfält på den tiden, och de skulle spara den varan de hade runt gården. På vintern hände det att kreaturen fick så litet foder, att de blev alldeles svältfödda, och de måste lyfta ut dem ur spiltorna på våren.

Det är över hundra år sen de byggde ställena ute på fäladen. På sina håll blev det mycket bra jord, där det tidigare hade varit löväng och lövskog. Men där fanns också dålig jord,

ACC. N:R M. 12544: /6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sandig, men de odlade den i alla fall. Efter att de många krig-
gen tog slut så blev det fler folk att föda och de måste ha
nånstans att bo, och det drev igenom utskiftningen.

16.

Till att börja med kunde de ju inte hinna med att plocka
bort all sten, men jag har hört talas om att de fällde en fur
eller annan trädstam och lät en del grenar och kvistar sitta
kvar på stammen, och så lät de hästarna dra runt den. De kun-
de ju inte komma med vanlig harv där det var stubbar och ste-
nar. Men de sa att det kunde bli rätt mycket råg i alla fall
med den där metoden. Det var jord som legat till vila i alla
tider. De hade ingen möjlighet att komma med plog förrän de
hade brutit upp stubbar och röjt undan stenarna. Man kan se
att det har funnits massor av sten därute på de stora sten-
gårdsgårdarna. I Fleninge är det en rågång vid allmanningen,
som ärr gjord av sten och så bred att de kunde köra med två
hästar och vagn ovanpå. Det är arbete som fäderna har gjort.
På Fleninge allmänning ligger stenhögar som är stora som hus.
Man kan se där har varit lass de har kört upp.

De hade stenas, eller stensläpa på ordentligt språk, att
frakta bort stenarna på. Hästarna fick dra dem liksom en slä-
pa. Det var olika förresten med den saken. Där var stenas,
som gick på hjul med. - De kilade antagligen stenarna. Först
gjorde de en rad borrhål och så klöv de dem, och sen bände
de upp stenarna med hävstänger av järn."

Isak Jönsson, berättelse om stenas och stensläpa